

УДК 81.161.2:37.025

Слотницька І. В.

**СИТУАТИВНІ ЗАВДАННЯ НА УРОКАХ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ
НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ**

У статті досліджується ефективність ситуативних завдань та доцільність їх застосування на різних етапах уроку української мови. Подано зразки завдань, що сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів середніх класів.

Effectiveness of tasks for linguistic situations and expediency of their usage at different stages of Ukrainian lessons are researched in this article. Examples of tasks are given in the article promote pupils' educational and cognitive activity in secondary school.

На сучасному етапі розвитку освіти одне із найважливіших завдань учителя, на нашу думку, навчити учнів самостійно здобувати знання, уміти визначати головне у матеріалі, що вивчається, та робити висновки на основі власних спостережень. Ефективним видом роботи, що сприяє розвитку цих умінь школярів, є ситуативні завдання. Вони стимулюють мислення й збільшують інтерес учнів до програмового матеріалу, підвищують їхню активність у формуванні знань, умінь і навичок, тобто пізнавальну активність.

Дидакти під пізнавальною активністю розуміють здатність учня до енергійної, вольової діяльності, спрямованої на виконання розумових і практичних завдань. Польський учений В.Оконь, зокрема, зазначає, що раціональне пізнання предметів та явищ краще досягається, якщо воно:

– спирається на добре організоване спостереження чи практичну діяльність;

– готує учнів до узагальнення й створює основу для оволодіння поняттями та узагальненими судженнями;

– потребує власної активності та самостійності учнів [2].

Отже, активна вольова діяльність – це така організація навчання, яка вимагає від учнів вольової напруги, різноманітної пізнавальної діяльності та емоційного ставлення до засвоєного матеріалу (інтересу, зацікавленості тощо). Саме активну вольову діяльність, на думку І.Лернера та В.Окона, і мають передбачати різні види навчальних завдань, зокрема й ситуативні.

Нові для себе предмети чи явища учні можуть пізнавати по-різному: за допомогою слова, наближених до дійсності засобів (моделей, малюнків, схем), а також через оригінальне сприйняття, тобто безпосереднє ознайомлення з ними (спостереження за рухом процесів). Застосовуючи будь-який з названих способів, учитель повинен визначити доцільність і необхідність його використання в конкретній навчальній ситуації.

Нашим завданням було дослідити ефективність ситуативних завдань як засобу активізації навчально-пізнавальної діяльності школярів та доцільність їх застосування на різних етапах уроку української мови.

Доречними, вважаємо, на уроці є ситуативні завдання, розв’язки яких можуть знайти учні під час вивчення нового матеріалу чи після повного його засвоєння. Такі завдання, залежно від рівня складності, часу, потрібного для їх виконання, можуть створюватися і застосовуватися учителем на різних типах уроків (урок вивчення нового матеріалу, закріплення знань, умінь і навичок тощо).

Результативність вирішення ситуативного завдання значною мірою залежить від правильної організації та вибору такого виду роботи, що збуджує розумову діяльність. Важливу роль відіграє спостереження як активний розумовий процес. Як результат зацікавленості, воно, на відміну від сприйняття, спонукає до роздумів, які дають відповіді на поставлені запитання.

Пропонуємо кілька прикладів таких ситуативних завдань, що ґрунтуються на спостереженні та активізують пізнавальну діяльність учнів.

Перед вивченням теми “Прикметник” у 6 класі учні отримують картки із двома текстами та такі завдання до них:

1. Порівняйте тексти. Який із них вам сподобався більше? Чому?

2. Зробіть висновок про роль прикметників у мовленні.

<i>Летять ключі лелек з вирію – додому на Україну, на зорі, на води, де оце тільки зараз прокинулась весна.</i>	<i>Летять запізнілі ключі лелек з далекого вирію – додому на Україну, на ясні зорі, на тихі води, де оце тільки зараз прокинулась весна.</i>

Опанувавши тему “Прикметник” у 6 класі, учні можуть самостійно дійти висновку щодо відмінювання порядкових числівників. Учителю слід дати їм таку можливість, запропонувавши поставити у різних відмінках такі словосполучення: *перша цікава зустріч* та *третья синя кулька*.

І діти, звичайно, помітять, що порядкові числівники відмінюються як прикметники твердої групи, а числівник *третій* – як прикметник м’якої групи. Ситуативні завдання, проте, можуть мати не лише актуалізуючий характер.

За допомогою певних завдань, які формулює учитель на етапі закріплення набутих знань, умінь і навичок, можуть з’ясуватися певні нюанси, пов’язані з матеріалом, що вивчається.

Учитель під час вивчення теми “**Вставні слова, сполучення слів**” у 5 класі пропонує учням з’ясувати, чи завжди вивчені ними слова є вставними і виділяються комами на письмі.

1. Прочитайте речення. З’ясуйте, що виражають виділені слова.

2. Визначте, чи є вони членами речення.

<i>1. Ці слова, до речі, не викликають сумнівів.</i>	<i>1. Ці слова сказані до речі.</i>
<i>2. На думку Валерика, чудесний це був чоловік.</i>	<i>2. На думку Валерика ніхто не зважав.</i>
<i>3. У статті я, звичайно, не охоплюю усіх проблем.</i>	<i>3. Концерт звичайно закінчується о 10 годині.</i>

Іноді розв’язання одного ситуативного завдання є ключем до розв’язку наступного (у такому випадку уже слід говорити про систему ситуативних завдань на уроці мови).

Вивчення теми “**Чергування голосних у коренях дієслів**” (5 клас).

Завдання 1

Вставте пропущені букви у дієсловах, перевірте правильність виконання завдання за орфографічним словником. Зверніть увагу на суфікси, що стоять у словах після пропущених букв, виділіть їх. Зробіть висновки.

Завтра допом...жемо – часто допом...гаємо; один раз підм...ли – не раз підм...тали; він зб...ре модель літака – модель літака треба зб...рати довго.

Завдання 2

Свої висновки викладіть у таблиці-схемі “**Чергування голосних у коренях дієслів**”.

[] [] перед суфіксами -...-,

[] змінюється на [] рідше -ува-

[] [] (у префіксальних дієсловах перед р, л)

Таким чином, учитель спонукає п’ятикласників на основі власних спостережень вивести правило, яке, за потреби, можна удосконалити після опрацювання матеріалу підручника, а також задуматись щодо закономірності мовного явища під час виконання аналогічних завдань.

Такі завдання вносять проблемність у процес пізнання, ставлять учнів у ситуацію активної мислительної пошукової діяльності, дають можливість школярам самим дослідити і “відкрити” певне мовне явище.

Цікавими для учнів є невеликі творчі завдання, які, окрім комунікативної, передбачають ще й виконання лінгвістичних задач. Вони сприяють мовленнєвому (усному та писемному) розвитку школярів, а також допомагають перевірити рівень засвоєння учнями виучуваного програмового матеріалу.

Після вивчення теми “**Речення**” пропонуємо п’ятикласникам таке завдання: допоможіть маленькій Галинці, яка тільки вивчає літери і збирається наступного року піти до школи, написати лист подрузі-п’ятикласниці. Вона його зобразила малюнками (кожен малюнок на аркуші – просте речення; якщо на аркуші два малюнки, їх потрібно передати складним реченням; використовуйте речення лише з повною граматичною основою).

Пропонуємо один із варіантів виконання п'ятикласниками цього завдання.

Привіт, Маринко!

Уже прийшла злотокоса осінь. Ще іноді яскраво світить сонечко, але частіше сіра, похмура хмаринка поливає землю крапельками-сльозами. Птахи відлітають у вирій. Тільки стара чорна ворона знову розповідає якусь таємничу історію моему песику Тузику.

Діти ходять до школи. Незабаром і я стану школяркою. Ми з ведмедиком уже знаємо всі літери і вчимося читати. А ще ми дуже

любимо малювати.

Ніч опускається на землю, запалює у небі яскраві ліхтарикозорі. Ми з ведмедиком лягаємо спати. На добраніч.

Щоб перевірити, як учні засвоїли правопис іменників (орфограма “**Велика буква і лапки у власних назвах**”), пропонуємо шестикласникам “по-мандрувати” вулицями рідного містечка. Таку уявну екскурсію може провести спеціально

підготовлений учень-екскурсовод.

Словникова робота / велика буква у власних назвах/.

Учитель. Зараз ми з

вами вирушаємо на екскурсію центральною вулицею нашого міста. Мандруючи Соборною вулицею, зверніть увагу, які установи розташовані тут, і пригадайте правила вживання великої літери і лапок у власних назвах.

Екскурсивод.

Шановні туристи! Ми зараз знаходимося на перехресті вулиць Соборної та Поштової. Подивіться праворуч. Тут знаходиться головний орган місцевого управління Володимирецька селищна рада.

З лівого боку вулиці розташований Будинок культури, відразу за ним ви можете побачити історико-краєзнавчий музей. Завітайте до нашого музею, тут ви дізнаєтеся багато цікавого про історію нашого містечка, а також про його сучасне життя і перспективи на майбутнє.

Пройдемо далі. З правого боку ви бачите невелику двоповерхову будівлю. Тут знаходяться кілька установ: банк "Аваль" та перу-

карня "Світлана" (на першому поверсі), відділення страхової компанії "Оранта" (на другому поверсі). Неподалік розташована нова двоповерхова споруда, яка помітно виділяється з-поміж інших на цій вулиці, – це Ошадний банк

України. Також з цього боку вулиці розміщені салон краси “Шанс”, аптечний кіоск, магазин “Візаж”, кафе-бар “Каштан”.

З лівого боку вулиці знаходяться районна бібліотека, фотосалон, Володимирецька дитяча

музична школа та комітет СДПУ(о).

Запишіть назви установ, вибираючи з дужок велику чи малу букву. Свій вибір обґрунтуйте.

(В,в)улиця (С,с)оборна, (В,в)олодимирецька (С,с)елищна (Р,р)ада, (Б,б)удинок (К,к)ультури, (І,і)сторико-(К,к)разнавчий (М,м)узей, (С,с)

трахова (К,к)омпанія “(О,о)ранта”, (П,п)ерукарня “(С,с)вітлана”, (Б,б)анк “(А,а)валь”, (О,о)щадний (Б,б)анк (У,у)країни, (С,с)алон (К,к)раси “(Ш,ш)анс”, (А,а)птечний (К,к)іоск, (М,м)агазин “(В,в)ізаж”, (К,к)афе-(Б,б)ар “(К,к)аштан”, (Р,р)айонна (Б,б)ібліотека, (Ф,ф)отосалон, (В,в)олодимирецька (Д,д)итяча (М,м)узична (Ш,ш)кола, (К,к)омітет СДПУ(о).

Уроки мають захоплювати учнів, пробуджувати у них інтерес до навчання та мотивацію, навчати самостійному мисленню та діям. Ефективність ситуативних завдань у цьому незаперечна і полягає насамперед у тому, що вони стимулюють мислення учнів, посилюють їх інтерес до програмового матеріалу, підвищують активність у формуванні знань, умінь і навичок, сприяють мовленнєвому розвитку школярів.

Література

1. Лернер И. Показатели системы учебно-познавательных заданий // Новые исследования в педагогических науках. – 1990. – № 2 (56).
2. Оконь В. Введение в общую дидактику. – М., 1990.
3. Шевцова Л. Дидактична суть ситуативних завдань // Дивослово. – 2002. – № 6.